

El «Manifest Vibracionista» d'Àngel Marsà

El gener de 1921, el futur crític d'art gironí Àngel Marsà llegiria en un cafè dels baixos fons de Barcelona un dels textos més furibunds i desconeguts de l'avantguarda catalana

A l'època que Barcelona descobria que tenia porta del darrere, Àngel Marsà i Beca (Girona, 1900 – Barcelona, 1988), acabat de sortir de la Llotja, no va resistir la temptació de travessar-la. Llavors els darreres es concentraven al districte cinquè, la barriada de la classe obrera i els immigrants, on proliferaven els trinxes, els proxenetes, els pistolers, els traficants de cocaïna, les prostitutes i els artistes desesperats. En aquests ambients, Àngel Marsà llegiria, als vint anys, el *Primer Manifest Vibracionista*, inspirat vagament en la teoria estètica de Rafael Barradas.

EVA VÀZQUEZ > TEXT

Nascut a Girona per la feina ambulatòria del pare, un ferroviari de Sants, i el penúltim d'una prole nombrosa de nou germans, Àngel Marsà se sentia més còmode als locals bulliciosos del barri xino que no pas als salons de l'Excelsior, el cabaret de moda entre els noctàmbuls adinerats. Era més habitual veure'l barrejat entre els pàries de La Mina o La Criolla, al cor del Raval, o entre el públic de les revistes del Teatro Cómico per aplaudir la vedet Rosita Rodrigo i l'histrionisme de Casimiro Ortas, el millor remei contra la neurastènia i el tedi consubstancials als barcelonins, assegurava, o celebrant el flamenquisme triomfant dels germans Álvarez Quintero i el fenomen de la temporada, la *cantaora* Ma-

nuela Domínguez, *La Ciega de Jerez*, que va impressionar-lo per la potència lacerant que la veu podia esprémer d'un rostre invident. A vegades, anava al Lion d'Or, l'Edén Concert o el Refectorium, quan reunia prou cèntims amb els articles que publicava a *La Tarde*, on havia entrat amb 19 anys, i a *El Progreso*, d'on seria nomenat redactor en cap; més endavant, a *El Escándalo* o fent de corresponsal per al madrileny *El Imparcial*. Gairebé sempre hi compareixia acompanyat d'altres periodistes incendiàries: Àngel Samblan-

Àngel Marsà se sentia més còmode als locals bulliciosos del barri xino que no pas als salons de l'Excelsior

>> Retrat de joventut d'Àngel Marsà extret de la revista *Popular Film*, de l'any 1927.

cat, Francesc Madrid, Àngel Pestaña, Pedro Nimio (Joan Francesc Bosch i Pons), Mateo Santos, Emili Junoy, Amichatis (Josep Amich i Bert), Francesc Aldaz, el dramaturg de Santa Co-

>> Pàgina del diari El Escándalo (1925-1926) en què es parla del crític d'art Àngel Marsà.

BARCELONA, BLOSPOT.COM, ES

loma de Farners Alfons Vidal i Planas, que seria condemnat a presó el 1923 per l'homicidi d'un rival d'escena, o el pianista mexicà Rodolfo de la Mata, que acabaria allistat a la Legió pels desaires d'una dona i moriria de febres a Melilla. Tot sovint s'hi presentava agafat del braç d'alguna noieta lívida, com la que havia conegut en un viatge a Buenos Aires i que li cantava tangos, abans de renyir-hi i expiar el desamor amb la desinhibida Georgette, una *cocotte* parisenca pèl-roja que fumava opi, d'escot generós i riure deshonest.

Dinamisme del cop de puny

Enfilat a la cadira d'un d'aquests cafès, havia llegit enfervorit, a principi de gener de 1921, el *Primer Manifest Vibracionista*, un al·legat per la revolució estètica que prenia el nom i poca cosa més de l'obra que acabava de donar a conèixer a les Galeries Dalmau el pintor uruguaià Rafael Barradas. La formulació literària, però, va aixecar tant d'escàndol que ni l'inspirador del moviment no va voler saber-ne res. El mateix Marsà ho recordava quasi avergonyit al

cap de sis dècades en una entrevista a *El Punt* amb Glòria Bosch: «En Barradas, deixeble de Torres García, que era una mica més gran que jo, inventà el vibracionisme. Era una mena de reversió del cubisme, que aquí encara estava en plena eufòria [...]. Llavors jo, que tenia 19 anys, li vaig proposar de fer un manifest, que em va sortir tan abrupte com violent. En Barradas, que deia sovint "jo pinto de genolls", es va escandalitzar i no el va voler firmar». El firmarien, en lloc seu, una desena d'altres avaladors: el columnista Pedro Nimio, el futur cineasta Mateo Santos, el caricaturista Manuel Barrera *Pili*, el poeta Antonio Paradas, els periodistes Francesc Aldaz i Francesc Madrid, el músic Nicolás D. Manrique i el crític teatral Carlos del

Enfront dels falsos profetes, Marsà i els seus acòlits es consideraven els veritables precursors de la modernitat

>> Ambient a l'exterior del local *La Criolla*, del districte cinquè de Barcelona, que freqüentava Àngel Marsà.

Corral. Són uns còmplices si més no extravagants en relació amb la pintura i l'entorn de Barradas, però ben indicatius de les companyies que aleshores freqüentava Marsà, i suficients per alimentar la sospita que el manifest no tenia el propòsit d'il·luminar una novetat plàstica, sinó, al contrari, d'oposar-s'hi transformant-la en una actitud, més que en una escola artística.

«Sigueu egòlatres, sigueu iconoclastes, sigueu valents», exhortava Marsà en la seva proclama, redactada en castellà, i que aspirava a imposar «una teoria de la vida i de la mort, del sexe i del cor, dels ulls i dels testicles», enfront dels «embafadors marietes de l'art» que van pel món «amb pijama i sabatilles», als quals es disposava a convertir a la seva causa, a falta d'estratègies més persuasives, servint-se d'«escopinades i cops

A. SAGARRA

de puny». El full, que es va posar en circulació a «*perra gorda*», és a dir, al preu de deu cèntims, no va tenir cap repercussió a Barcelona, si s'ha de jutjar pel poc cas que va fer-ne la premsa catalana. En canvi, la de Madrid no només va reproduir-ne el text íntegre, aparegut al diari *El País* el diumenge 30 de gener de 1921, sinó que va escarnir-ne el contingut, que definí de «marsaisme», si no de «salvatgisme» i, en el pitjor dels casos, de «terrorisme», i va atiar les discrepàncies que en pocs dies ja enfrontaven els mateixos signants de la declaració. L'interès que va merèixer a la capital castellana podria obeir a la detecció d'un rival inoportú de l'ultraisme de Rafael Cansinos-Assens, que havia difós el seu propi manifest el gener de 1919 en un to exemplarment moderat, en comparació amb el del gironí, i que en textos posteriors reconeixeria, com Barradas, els deutes amb tres pilars de l'avantguarda: el cubisme, el futurisme i el dadaisme, referents que en el seu pamflet Marsà derruïa sense contemplacions. Inflatat d'imatgeria nietzschiana, per la qual es proclamava a si mateix el «superhome» de la nova doctrina, el jove periodista, signant amb un *e* intercalada com «Àngel E. Marsà», denigrava el cubisme i el titllava de teoria «falsa i incompleta»,

>> Dues imatges de l'ambient a la taverna La Criolla, del districte cinquè de Barcelona, un dels locals que freqüentava Àngel Marsà.

basada en una immobilitat que contrariava la vitalitat de les «vibracions atòmiques i moleculars» que propugna el nou credo, i rebutjava igualment el futurisme de Marinetti com a suposat germen de les seves idees, perquè en la seva concepció de dinamisme, deia, «no analitzen, no acusen».

Virilitat i revolució

Però els «temptejos imperfectes i mesquins» que identificava amb aquests dos fars de l'avantguarda europea eren quasi compliments comparats amb la fúria que reservava al dadaisme, «la idea més denigrant que hagi pogut engendrar aquesta moderna i nefasta influència de les sabatilles, el pijama, la urbanitat i l'ortopèdia». A part dels «inofensius i dolçassos invertits de l'art»-s'entén que els cubistes i futuristes

als quals s'acaba de referir-, els «enemics veritablement formidables» eren els dadaistes, sobre els quals afirmava que eren uns «pedants apegalosos que, farts de menjar als orinals i beure als bidets, inventen aquesta mamarratxada del retorn a la infància, al balbuceig, a la inconsciència», actituds a les quals els vibracionistes, homes virils feliçment «egòlatres i ensuperbits», estaven obligats a respondre clavant als seus portaveus «un cop de puny a la boca». Ben mirat, es presentava com a oficiant d'una doctrina que havia de «revolucionar el món» fent-lo retornar a l'estat que més li convenia: «el salvatgisme».

Enmig de tanta masculinitat desbocada, sobre la seva pròpia teoria, estrictament, en deia ben poca cosa, fora de la vitalitat, la descomposició anatòmica i el dinamisme com a «ideal plàsticament estètic i estàtic» (sic). El vibracionisme ho resumia en una escala de conceptes que pujaven gradualment de to- «és intuïció, cervell, anatomia, esquema, paradoxa, violència, punys de mascle i salvades morals de mascle». Així, enfront dels falsos profetes, Marsà i els seus acòlits es consideraven els veritables precursors de la modernitat, que no només anunciaven, sinó que estaven decidits a «imposar» amb «el vigor exemplar»

«Sigueu egòlatres, sigueu iconoclastes, sigueu valents», exhortava Marsà en la seva proclama

A. SAGARRA

AJUNTAMENT DE GIRONA, CROU, AUTOR DESCONEGUT

d'un púgil i la grolleria d'un bordegàs. Contra la pedagogia, enaltien l'exabrupte; contra la persuasió, els genitals: «La humanitat necessita el màxim volum possible de mascle, no bolquers; necessita una veu enèrgica i vibrant per fer de la blasfèmia el vehicle de convicció, no la veueta balbucejant d'un nadó que fa estremir de tendresa el melic de les dones». Per acabar, anunciava un programa quasi sensat enmig de tanta cridòria, que comprenia la publicació de llibres, fulls volants i més manifestos, a més de l'organització de conferències, exposicions, concerts i funcions teatrals, de cap dels quals, però, no ha quedat cap vestigi. «Qui hi estigui d'acord, que ens segueixi», conclouia desafiant, i «el qui no hi estigui, aquí té una latrina per continuar amb les seves calentors mentals, les seves sabatilles, el seu pijama i la seva urbanitat».

Ni una sola vegada hi és esmentat Rafael Barradas. Ignorem si Marsà va suprimir-lo després de confirmar que l'artista no donaria suport al manifest o si aquest ja va néixer com a iniciativa independent del sistema plàstic del qual prenia el nom. El terme *vibracionista*, de fet, ja circulava en els cercles de la crítica artística de Barcelona abans de la difusió del text de Marsà, en relació amb

>> *Calle de Barcelona és una pintura de Rafael Barradas de l'any 1918, que segueix l'estil vibracionista que ell mateix havia definit.*

l'obra que Barradas estava fent des de 1917 i en què obtenia efectes dinàmics de la simultaneïtat de plans i colors que observava en l'agitació de la vida urbana. Els articles de la premsa madrilenya que van fer-se ressò del libel tampoc no van establir cap connexió amb la pintura de l'uruguaià, i es van limitar a subratllar el seu caràcter violent i a burlar-se del jove gironí. «De com un modest reporter es converteix en superhome vibracionista», ressenyava amb malícia una gasetilla. *El Mentidero*, en una crònica sense firma del 19 de febrer de 1921, descrivia en to jocós la primera lectura del manifest, en una lleteria del carrer Conde del Asalto i davant una audiència formada majoritàriament per reporters del diari *La Tarde*. Marsà, alt com una perxa, filiforme i agitant l'abundant cabellera damunt el vidre rodó de les ulleres, segons

El terme *vibracionista* ja circulava entre la crítica artística de Barcelona abans de la difusió del text de Marsà

el retrat que se'n feia, va introduir el seu discurs vociferant: «Jo sóc jo i no tu!», bertranada que no va aconseguir treure del sopor els altres parroquians del cafè fins que, per il·lustrar els mètodes de persuasió que gastava la nova doctrina, l'orador va llançar violentament una escopinada a l'aire que va anar a dipositar-se a l'ull d'un d'ells. L'incident, continua el cronista, va desembocar en una batalla campal en què, en efecte, els cops de puny i els salvalls van tenir el seu moment de glòria revolucionària, només aplacada amb la fugida del local cames ajudeu-me de l'agitador i els seus acòlits. En to paternalista, el reporter advertia en Marsà qualitats de bon escriptor però «adulterades» per l'excés d'estudi, i li recomanava que fes cura una temporada picant pedra a Montjuïc. Decidit a escarmentar-lo, però, afegia que abans seria convenient que «el president del sindicat únic d'esquiladors de gossos» li tallés els cabells i que se li practiqués una vivisecció, per «veure si li vibra alguna cosa al cervell». Pel que fa al vibracionisme, comentava que «en petites dosis pot arribar a ser un laxant antiparasitari» i que, malgrat tot, mereixia «ocupar el seu lloc al costat del cubisme, el dadaisme, el futurisme o el *burrisme*».

AJUNTAMENT DE GIRONA. CROU. AUTOR DESCONEGUT

AJUNTAMENT DE GIRONA. CROU. AUTOR DESCONEGUT

>> Marsà en els seus últims anys.

Rebel·lió contra la puresa

L'escriptor i polític afí a l'anarquisme Àngel Samblancat va ser l'únic que va defensar-lo dels atacs que rebria per aquell assaig d'avantguardisme furi-bund, perquè fins i tot l'amic Francesc Madrid, que havia estampat la firma al document sense haver-lo llegit, se'n va retractar en una carta oberta també a *El País* al cap de quatre dies, incòmode amb el to bel·licós que hi havia imprès Marsà. «Sóc el primer heretge de la nova ortodòxia», anunciava Madrid, que qualificava el seu col·lega de «dinamiter» i «briós». No sembla pas que aquesta desavinença perjudiqués la seva amistat, perquè continuarien compartint taula als banquetes que amb qualsevol excusa (la publicació d'un llibre, l'estrena d'un sainet, l'adquisició preciosa d'un abric d'astracan) la colla de brivalls organitzaven periòdicament al restaurant La Patria o al Gran Metro de la plaça de l'Àngel. El 1925 encara coincidirien a la redacció d'*El Escándalo*, un dels diaris que va fer més campanya per difondre la Barcelona canalla i on alguns diuen que Marsà va batejar per primera vegada el districte cinquè com a barri xino català.

En aquella època, freqüentar els locals de reputació dubtosa del carrer del Cid, l'Arc del Teatre o el Conde del Asalto era en si mateix un acte de subversió, en plena campanya higienista de les elits intel·lectuals del catalanisme conservador. En certa manera ells eren la contraimatge indecorosa d'aquella Catalunya pulcra i civilitzada que propugnaven els noucentistes, inflamats per l'ideal polític de puresa de l'Alliance Française, que Marsà detestava. El catalanisme rubicund i moralitzant de la burgesia que pesava figures al saló de l'Ateneu Barcelonès sembla de fet el veritable objecte del furor viril que també desplegaria en els seus articles sobre els baixos fons, a través dels quals expressava de fet un descontentament vital que es desfogava per mitjà del frenesí, literari, mundà i fins i tot sexual. En una altra entrevista tardana, reproduïda el 2 de març de

Al final, la fugaç aventura vibracionista seria recordada amb la ganyota condescendent d'un pecat de joventut

1988 al *Diari de Girona*, confessaria a Jaume Aymar Ragolta que el *Manifest Vibracionista* responia a «la realitat interna» de la joventut, «plena d'expectativa i d'incògnites». I afegia: «Si tingués 19 anys, el tornaria a escriure, però no ara. L'home està en una certa oposició al medi. Quan aquesta oposició és tancada, aleshores es produeixen els manifestos. Jo ara no n'escriuria cap, de manifest». Per defensar el seu propi programa, el mateix any que havia fet públic aquell text va impulsar la revista *Parthenon*, «revista mensual hispanoamericana de arte y literatura», que podria deure el nom més al teatret de varietats del carrer Balmes que al famós temple grec, i de la qual a la Biblioteca de Catalunya només consta l'existència del primer exemplar, del setembre de 1921. Al final, la fugaç aventura vibracionista seria recordada amb la ganyota condescendent d'un pecat de joventut, i Marsà aniria mitigant el seu fervor amb altres menesters: el periodisme, la literatura popular, la crítica d'art i, en la vellesa, ja retirat, el col·leccionisme de figures de terrissa i xiulets mallorquins.

Eva Vázquez és periodista.